

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้สามารถสรุปผลวิจัยจากคำถามในงานวิจัยดังนี้คือการดำรงอยู่และวิถีชีวิตตลอดจนวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ชนเผ่าในชุมชนมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำตลอดจนสภาพแวดล้อมอย่างไร โดยมีผลการวิจัยดังนี้คือ

5.1 สรุปความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม

5.1.2 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับแม่น้ำ

องค์ประกอบด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและแม่น้ำ พบว่ามีความสัมพันธ์กันในหลายๆด้าน โดยในแต่ละชุมชนที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ล้วนมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำทั้งวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ เพราะแม่น้ำมักเป็นแม่น้ำที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพ เนื่องจากในชุมชนส่วนใหญ่ดำรงชีพด้วยการเกษตรกรรม การทำไร่ ทำนา มีการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ ซึ่งมีทั้งไว้ใช้งาน เป็นอาหารและเช่นสังเวย ตลอดจนมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำ เช่นประเพณีสงกรานต์ และเพื่อการประกอบพิธีกรรมทางด้านความเชื่อต่างๆ เช่นพบว่าชนเผ่าลาหู่ในหมู่บ้านจะมีพิธีกรรม เกี่ยวกับสายน้ำ เช่นประเพณีกินวอ เป็นต้น

มหาวิทยาลัยศรีปทุม
SRIPATUM UNIVERSITY

ตารางที่ 5.1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับแม่น้ำ

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับแม่น้ำ					
ชุมชน	กลุ่มชาติพันธุ์	สภาพแวดล้อม	องค์ประกอบและความสัมพันธ์		
			วิถีชีวิต	คติความเชื่อ	ประเพณี-พิธีกรรม
บ้านรวมมิตร 	ประกอบด้วย กะเหรี่ยง ม้ง มูเซอ อาข่า ลาหู่ ลีซอ ไทลื้อและคนพื้นเมือง โดยประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยง	เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว มีปางช้างสำหรับพานักท่องเที่ยวเที่ยวบริเวณโดยรอบหมู่บ้าน บ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่นมีถนนสายหลักตัดผ่านหมู่บ้าน และมีแม่น้ำกกไหลผ่าน	ชุมชนกะเหรี่ยงรวมมิตรมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำกก ทั้งจากการคมนาคม การเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ และการใช้ในการดำรงชีพ การทำนา ทำไร่	-เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำ ลำธาร - เชื่อในแม่น้ำนางที่คุ้มครองเรือในการเดินทางคมนาคมทางน้ำ	ประเพณีดำหัวช้าง (ช้าง)
บ้านจะคือ 	ประชากรส่วนใหญ่และเกือบทั้งหมดของหมู่บ้านเป็นชาวลาหู่หรือมูเซอ	ชุมชนเป็นลักษณะเป็นป่าเขาล้อมรอบหมู่บ้าน มีแม่น้ำไหลผ่าน ถนนเป็นดินลูกรัง พื้นที่ทำไร่ ทำนาจะเป็นลักษณะขั้นบันได โดยมีพื้นที่ทำสวนจะอยู่บริเวณรอบหมู่บ้าน เนินเขา สันเขา และตามห้วยและแม่น้ำสายรอง	ชนเผ่าลาหู่ส่วนหนึ่งในชุมชนยังชีพด้วยการเป็นจับปลาในแม่น้ำ นอกเหนือจาก ปลูกข้าว และข้าวโพด เพื่อการบริโภคในครัวเรือน	เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำ ลำธาร	พิธีกรรมก่อทราย

ตารางที่ 5.1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับแม่น้ำ (ต่อ)

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับแม่น้ำ					
ชุมชน	กลุ่มชาติพันธุ์	สภาพแวดล้อม	องค์ประกอบและความสัมพันธ์		
			วิถีชีวิต	คติความเชื่อ	ประเพณี-พิธีกรรม
บ้านแม่สลัก 	ประชากรประกอบไปด้วยชาวอาข่า, ล่าหู่, จีนและ เย้า	มีลักษณะเป็นป่าเขา มีถนนสายหลักตัดผ่านหมู่บ้าน และมีแม่น้ำกกไหลผ่านบริเวณหมู่บ้านมีไร่นา สวนที่ชาวบ้านเพาะปลูก สภาพโดยทั่วไปมีความอุดมสมบูรณ์	การดำรงชีวิตส่วนใหญ่คือการทำไร่ ทำนา ทำสวน หาของป่า และออกไปรับจ้างนอกพื้นที่ด้านอาหารการกินชาวบ้านจะทำกินตามแบบชนเผ่าในแต่ละเผ่า	-เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำ ลำธาร	ประเพณีลอยกระทง พิธีส่งผีเมื่อสิ้นฤดูฝน (ชาวอาข่า)

5.1.2 ด้านสภาพกายภาพของชุมชน

ผังหมู่บ้านและระบบนิเวศน์ของชุมชน

จากนโยบายในการพัฒนาชาวเขา ขจัดภัย บรูษพัฒน์ (2538) รัฐบาลได้มุ่งเน้นแก้ปัญหาในระยะแรกในการพัฒนาสงเคราะห์ชาวเขา ทั้งการวางนโยบาย และดำเนินโครงการต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายและจัดที่ดินทำกินให้แก่ชาวเขา เพื่อทำการเพาะปลูก ส่งเสริมการเกษตรแบบถาวรเพื่อหยุดยั้งการทำให้เลื่อนลอย ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนในพื้นที่ต่างๆ โดยเฉพาะริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในดารดำรงชีพ แต่ในขณะเดียวกันพื้นที่ของชุมชนต่างๆ ส่วนใหญ่ยังเป็นพื้นที่บุกรุก ที่ยังไม่มีเอกสารสิทธิ์ ตลอดจนการขยายตัวของชุมชนบางแห่งยังคงเป็นไปอย่างไร้ทิศทาง ขาดการดำเนินการที่เหมาะสม การจัดวางผังชุมชนแต่เดิมเกิดจากความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ เช่นตำแหน่งการปลูกเรือน หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากการเสี่ยงทายตามความเชื่อ ทำให้การจัดวางตำแหน่งของสถานที่ต่างๆเป็นไปตามลักษณะเฉพาะถิ่นตามชนเผ่า

เรือนพื้นถิ่น

ด้านของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ของชนเผ่าต่างๆ จะพบว่าแต่เดิม (วิวัฒน์ เตมียพันธ์ ,2537 : 43) อิทธิพลของสภาพแวดล้อมของป่าเขามีผลต่อรูปแบบของการก่อสร้าง โดยนำวัสดุที่ใกล้ตัวมาใช้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการดำรงอยู่เท่าที่จำเป็น แสดงถึงความประหยัดและเรียบง่าย และรูปทรงที่มีสัดส่วนสวยงาม สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยทางวัฒนธรรม แต่ในปัจจุบันจากการศึกษาในชุมชนทั้ง 3 แห่ง จะเริ่มมองเห็นความเปลี่ยนแปลงในหลายๆด้าน เช่นเรื่องการใช้วัสดุท้องถิ่นไปเป็นวัสดุสมัยใหม่มากขึ้น จนบ้านเรือนบางแห่งไม่สามารถหารูปแบบเอกลักษณ์แบบดั้งเดิมได้ สาเหตุหนึ่งมาจากการขาดแคลนวัสดุก่อสร้างจากธรรมชาติ เพราะการลดจำนวนลงของต้นไม้ใหญ่ในป่า ตลอดจนการต้องการความสะดวกสบาย และต้องการยกระดับชีวิตให้ดีขึ้นและทันสมัยตามอย่างคนในเมืองมากขึ้น

5.1.3 ด้านวิถีชีวิต คติความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม

ในปัจจุบันพบว่าวิถีชีวิตในด้านต่างเริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายๆด้าน เช่นในชุมชนบ้านรวมมิตร เช่นการทำไร่ของชนเผ่ากะเหรี่ยงแต่เดิมเริ่มเลื่อนหาย จากอดีตที่ชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่ได้ยึดอาชีพทำนา ทำสวนเลี้ยงช้างเพื่อการเกษตร ก็ปรับเปลี่ยนไปสู่การท่องเที่ยว กลายเป็น

อาชีพใหม่ เช่นการบริการทัวร์ช้าง การเดินป่า และการค้าขาย เข้ามาแทนที่ ตลอดจนปัจจัยด้านกิจกรรมทางการค้ามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และมีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

หรือในส่วนของพิธีกรรมแบบดั้งเดิม จะหาตัวได้ยากมากขึ้น การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาบางอย่างจะไม่ทำกันสำหรับคนในยุคปัจจุบัน จะมีส่วนน้อยมากที่จะให้ความสำคัญตรงจุดนี้ เนื่องจากการทำพิธีแบบดั้งเดิมต้องใช้เวลานาน ในสังคมที่คนปัจจุบันต้องเร่งรีบ จึงมีการย่นระยะเวลา ทำให้ส่วนสำคัญของพิธีได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นแบบใหม่ คือ รวดเร็ว และลดขั้นตอนของบางอย่างไป

การรับเอาวัฒนธรรมเมืองเข้ามา ทำให้รูปแบบของวัฒนธรรมดั้งเดิมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ดังจะเห็นได้จาก วิถีชีวิต การแต่งกาย ทำให้วัฒนธรรมพื้นถิ่นเริ่มมีการสูญหายและในส่วนของประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ พบว่างานประเพณีหรือกิจกรรมไม่ได้ถูกจัดขึ้นตามเดิม แต่จะพบเห็นได้ในลักษณะการรวมกลุ่มภายใต้การบริหารจัดการในส่วนของจังหวัด เพื่อวัตถุประสงค์ต่อการท่องเที่ยว โดยกำหนดเป็นปฏิทินสำหรับโปรแกรมการท่องเที่ยวที่แสดงการแต่งกายและวัฒนธรรมชนเผ่า และผลจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่มีการรักษารูปแบบดั้งเดิมที่ชัดเจน ไม่มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อวัฒนธรรมชนเผ่า ขาดข้อมูลข่าวสาร ก็ทำให้ วัฒนธรรม คติความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมต่างๆเริ่มสูญหายไปในปัจจุบัน

5.2 ผลกระทบและความเปลี่ยนแปลง

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์

1. การเพิ่มขึ้นของประชากรและนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการดำเนินการต่างๆ เช่นที่พัก การบุกรุกที่ดิน ทำให้เกิดปัญหาตามมา
2. การใช้สารเคมีในการเกษตรกรรม เกิดสารพิษและปัญหาต่อระบบนิเวศน์
3. การท่องเที่ยวที่ผ่านลำน้ำกก ก่อให้เกิดผลกระทบกับสภาพชุมชน และธรรมชาติริมฝั่งน้ำ โดยที่นักท่องเที่ยวขาดความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

ปัญหาด้านวัฒนธรรม

1. การเปลี่ยนทางสังคม และเศรษฐกิจทำให้เกิดผลกับวิถีชีวิตทั้งทางด้านกายภาพและด้านจิตสำนึก
2. ขาดการส่งเสริมการอนุรักษ์ที่ชัดเจน เป็นรูปธรรม มองไม่เห็นคุณค่าอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

แนวทางในการปรับปรุงและอนุรักษ์

การดำเนินงานวิจัยเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนตามสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ริมแม่น้ำกก ได้ดำเนินงานตามกรอบแนวคิดในพื้นที่ศึกษาจำนวน 3 ชุมชน ซึ่งทำให้ทราบรายละเอียดของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและแม่น้ำตลอดจนสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างกันไป

ปัจจุบันชุมชนหลายแห่งยังขาดการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ชุมชน เนื่องจากยังพบปัจจัยและปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิต ทำให้ชุมชนมุ่งสู่การแก้ปัญหาในระดับพื้นฐานของชุมชน เช่น ถนน ระบบสาธารณูปโภค การดำรงชีวิตพื้นฐานต่างๆ

และจากยุทธศาสตร์พัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย จากแผนปฏิบัติราชการ 4 ปี พ.ศ. 2552 – 2555 ยุทธศาสตร์พัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย เชียงรายเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของล้านนา (Chiang Rai Capital of Lanna) และพัฒนาการท่องเที่ยวเน้นฐานเศรษฐกิจที่ยั่งยืนพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และเชิงสุขภาพ ดังนั้นผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการอนุรักษ์ชุมชน ตามรูปแบบลักษณะเฉพาะตัวของชุมชน โดยขึ้นอยู่กับอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชนและชาติพันธุ์ที่อาศัยในชุมชน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมกับแม่น้ำกก

จากการวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ จึงสามารถกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ในระยะสั้นและระยะยาว โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

แนวทางในระยะสั้น

1. จัดตั้งตัวแทนจากชุมชน ดำเนินงานกับหน่วยงานด้านการอนุรักษ์ เช่น มูลนิธิกระจกเงา องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ชุมชน เพื่อดำเนินการด้านการวางแผน และแนวทางการอนุรักษ์
2. ส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะในบางกิจกรรมสามารถส่งเสริมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

แนวทางในระยะยาว

1. จัดทำแนวทาง เพื่อรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณค่าทางวัฒนธรรม เพื่อความยั่งยืนของชุมชน
2. สร้างความเข้าใจ และตระหนักต่อคุณค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนระบบการจัดการทรัพยากรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง
3. ส่งเสริมผู้คนในชุมชนมีจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ ดูแลรักษาแต่ขาดความเข้าใจต่อกระบวนการต่างๆ ประชาสัมพันธ์ให้ท้องถิ่น จูงใจให้เห็นความสำคัญ ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์โดยเฉพาะผู้นำท้องถิ่น ต้องมีผลสำคัญและเป็นผู้ดำเนินการฟื้นฟูเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมอย่างเข้าใจ ตลอดจนรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาอย่างรวดเร็ว
4. ในด้านการท่องเที่ยว ต้องส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวและชาวบ้านในชุมชนเข้าใจในหลักการและแนวคิดในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ต้องมีการจัดการอย่างเป็นระบบและเหมาะสมกับท้องถิ่นตลอดจนจัดระเบียบการใช้พื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว

สรุป

การดำเนินงานวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์ชุมชน ได้ดำเนินงานตามกรอบแนวคิดในพื้นที่ศึกษาจำนวน 3 ชุมชน ซึ่งทำให้ทราบรายละเอียดของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและแม่น้ำตลอดจนสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างกันไป ดังนั้นผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการอนุรักษ์ชุมชน โดยเข้าใจลักษณะเฉพาะตัวของชุมชน โดยขึ้นอยู่กับอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชนและชาติพันธุ์ที่อาศัยในชุมชน โดยให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมกับแม่น้ำกก และสำหรับงานวิจัยเพิ่มเติมครั้งต่อไปควรศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับชุมชนอื่นๆที่มีความเชื่อมโยงในแง่บริบททางวัฒนธรรมต่อกัน และจากพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไป